

Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı^(*)

Prosecutor as an Objective Party in the Criminal Procedure

Tuba KELEP PEKMEZ

Doktor Öğretim Üyesi

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

*Savcılık,
Savcının Tarafsızlığı,
Savcının Hukuki
Statüsü,
Savcılık Makamı,
İddia Makamı.*

Öz

Ceza muhakemesinde savcılarının yerine getirdikleri görev göz önünde bulundurulduğunda bir taraf olup olmadıkları ve ceza muhakemesi sürecinde tarafsızlık yükümlülüklerinin bulunup bulunmadığı hususu son derece tartışmalıdır. Bu tartışma özellikle savcılarının objektif olmayan kararlar verme risklerinin bulunabileceği durumlarda retleri veya çekinmelerinin mümkün olup olmaması bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Ceza Muhakemesi Kanunu'nda savcılar için bir ret veya çekinme kurumu öngörülmemiş olduğundan bu gibi durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiği belirsizdir. Bu tartışmayı doğuran sorun, öncelikle savcılık makamının ceza muhakemesindeki konumunun belirlenmesini gerektirmektedir. Bunun için de ilk olarak savcının devlet erklerinden hangisinin bir organı olarak görev ifa ettiği belirlenmelidir. Bu belirleme ile esasen yargı, iddia ve savunma makamlarının konumu itibarıyla ceza muhakemesindeki rollerinin tespit edilmesi sağlanmış olacaktır. Böylelikle de savcılar bakımından ret veya çekinme kurumuna gerek bulunup bulunmadığına ilişkin bir kanaate varılması mümkün hale gelecektir. Bu çerçevede bu çalışmada öncelikle erkler ayrılığı bağlamında savcının konumu ele alınmıştır. Daha sonra yürütmenin bir parçası olduğu düşünülen savcının taraf olup olmadığı meselesi üzerinde durulmuştur. Savcının muhakemede objektif olma yükümlülüğü altında olan objektif bir taraf olduğu kanaatine varılarak, reddi ve çekinmesine ilişkin meseleler değerlendirilmiştir.

Keywords

*Prosecutor,
Impartiality of
Prosecutors
Legal Position of
Prosecutors,
Prosecutor's Office,
Prosecution.*

Abstract

Considering the role of prosecutors in criminal proceedings, it is highly controversial whether they are a party and whether they have a duty of impartiality in the criminal procedure. This discussion is particularly important to determine whether the refusal or withdrawal of prosecutors is possible when there is a risk of giving non-objective decisions. As a matter of fact, it is unclear how to act in such cases since there is no refusal or withdrawal regulations for prosecutors in the Criminal Procedure Code. The problem that gave rise to this controversy requires to determine the position of the prosecutor's office in the criminal procedure. Hence the state power that the prosecutor's office works as an organ of must be determined. With this, the roles of judicature, prosecutor and defense in the criminal procedure will be established. Thus, it will be possible to reach an opinion on whether there is a need for a refusal or withdrawal regulation for prosecutors. In this context, this study discusses the legal position of prosecutors in terms of separation of powers. As an administrative organ, it has been also argued that whether prosecutors have a duty to be impartial in the criminal procedure. Matters of the prosecutor's refusal and withdrawal were evaluated, concluding that prosecutors are an objective party under the obligation to be objective in the criminal procedure.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 16.11.2020, Makalenin Kabul Tarihi: 30.06.2021.

GİRİŞ

İddia, savunma ve yargılama şeklinde üçlü bir sacayağından oluşan ceza muhakemesinde, iddia görevini yerine getiren makam ve muhakemede bir süje olarak kabul edilen savcılarının bu görevlerini yerine getirmeleri sırasında çekinmelerini ya da ilgililer tarafından reddini düzenleyen herhangi bir hüküm Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) bulunmamaktadır. Bu durumda savcılarının, hâkimlere benzer şekilde “tarafsızlıklarının” sağlanmasının mümkün olup olmadığı ve dolayısıyla tarafsızlıklarını şüpheye düşüren herhangi bir durumda bunu giderebilecek bir mekanizmanın gerekliliği hususu doktrinde tartışılmaktadır. Söz konusu tartışma savcılarının muhakemede bir “taraf” olmadıklarının savunulması suretiyle çözümlenebilecek görülsede savcılarının taraf olarak kabul edilmemeleri durumunda dahi hem bazı uluslararası yükümlülükler hem de muhakemenin işleyişi birtakım durumlarda savcılarının objektif davranmasını gerektirebilmektedir. Bu çalışmada öncelikle savcılarının Türk ceza muhakemesi bakımından taraf olarak kabul edilip edilemeyecekleri tartışılacak, daha sonra savcılarının reddi ve çekinmesi kurumlarının savcılar bakımından uygulanabilirliği üzerinde durulacaktır.

I. ERKLER AYRILIĞI BAKIMINDAN SAVCILIK KURUMUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ

Ceza adaleti sisteminde son derece önemli bir görev üstlenen savcılar iddia faaliyetini Adalet Bakanlığı bünyesinde ve bağlı oldukları başsavcılık adına yerine getirmektedir. Ancak erkler ayrılığı bağlamında savcılarının konumunun ne olduğu hususu tartışmalıdır. Burada görüşler savcılığın yürütme erkinin bir parçası olduğu ve savcılığın yargı erkinin bir bölümünü oluşturduğu şeklinde ikiye ayrılma ile birlikte üçüncü bir görüş olarak karma bir yapı sergilediği de ifade edilmektedir. Savcılarının hukuki niteliğinin belirlenmesi bunların tarafsız hareket etme yükümlülüklerinin olup olmadığı hususunda aydınlatıcı olacağından öncelikle bu meselesinin tespiti gerekmektedir.

A. Yürütmenin Parçası Olduğunu Savunan Görüşler

Savcılığın yürütmenin bir parçası olduğunu savunan ve Türk doktrininde baskın görüşü oluşturan görüşe göre soruşturmanın yürütülmesi ve kovuşturma için iddianame düzenlenmesi gibi görevlerin yasama ve yargılama olarak nitelendirilmesi mümkün olmadığından savcılarının yürütmenin bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir.¹ Dolayısıyla savcılarının yerine getirdikleri görevin niteliği göz önünde bulundurulduğunda, bu görevlerin idari nitelikte olduğu ve savcılığın yürütmenin bir parçası olarak görülmesi zorunluluk arz etmektedir.²

Bu görüşe göre yargılama ve savunma yanında iddia, kolektif bir faaliyet olan muhakemeyi oluşturan üç görevden biridir. Bu bağlamda savcının yerine getirdiği iddia görevinin savunma ve yargılamadan farklı olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar savcılar sanık lehine görüş bildirebilirlerse de bu onların savun-

¹ ZAFER, Hamide: “Türk Ceza Adalet Sisteminde Savcılarının Hukuki Statüsü”, (Ed.) CENTEL, Nur: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi 1*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 4; ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan: *Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt I*, 15. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 373; TOSUN, Öztekin: *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt I*, 4. Bası, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1984, s. 7; KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe: *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 18. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 377; TOROSLU, Nevzat / FEYZİOĞLU, Metin: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, s. 115; YURTCAN, Erdener: *Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının Başvuru Kitabı*, 8. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 5; YURTCAN, Erdener: *Ceza Yargılaması Hukuku*, 16. Bası, Seçkin, 2019, s. 188; KÜHNE, Hans Heiner: *Strafprozessrecht*, 7. Bası, C.F.Müller, Heidelberg, 2007, s. 85.

² Savcılıkların yürütme erkinin bir parçası olduğu kanaatinde olan yazarlardan bir kısmı gerekçe olarak savcının bağımsız olmadığını, nitekim Anayasada da savcılarının bağımsızlığına ilişkin bir güvencenin yer almadığını ileri sürmektedir. Bkz. KARAKEHYA, Hakan / ARABACI, Murat: “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 65, Sayı 4, s. 2059-2081; bu görüşe göre Adalet Bakanı'nın savcılara dava açmak için emir verebileceklerini düzenleyen CMUK m. 149'a benzer bir hükmün CMK'da yer alması da bağımsız olduklarını göstermez. KARAKEHYA / ARABACI, s. 2068; mülgâ Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu m. 148 Adalet Bakanı'na cumhuriyet savcılarında dava açmaları yönünde emir verme yetkisi tanıdı. Bu yetkinin savcılarının bağımsızlığının bir sınırını oluşturduğu ve fakat bunu zedelediği dile getiriliyordu. Bununla birlikte CMUK m. 148/4 valililere de savcılara dava açma konusunda talepte bulunma yetkisi vermişti. Ancak bu talep bir emir niteliğinde değildi. Zira ilgili cumhuriyet savcısının bu talebi gerekçe göstermek suretiyle reddetme yetkisi bulunmaktaydı. CENTEL, Nur: “Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığı”, *Prof. Dr. Çetin Özek'e Armağan*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 202.

ma yaptıkları anlamına gelmez.³ Keza devlet adına iddia makamını işgal eden savcının görevinin yargılama olarak nitelendirilmesi de mümkün değildir.⁴ Bu noktada özellikle alternatif çözüm yollarından ön ödeme ve uzlaşma sonucunda verilen kararların yargılama olarak nitelendirilmemesi gerektiği, burada savcının görevinin yargılama yapmak değil muhakemeyi nihayete erdirmek olduğu belirtilmektedir.⁵ Yasama görevini de yerine getirmediği açık olan savcının görevinin yürütmeye girdiği kabul edilmektedir.⁶ Nitekim savcılar mahkeme nezdinde görev ifa etmekle birlikte yargı fonksiyonundan yoksundurlar.⁷

Bu çerçevede savcılarının bütün işleri idaridir.⁸ Nitekim *Kunter/Yenisey/Nuhoğlu* savcılarını yürütmenin dışında kabul etmenin mümkün olmadığını şu şekilde açıklamaktadır: “*Yargılama yetkisinin yanında savcının yetkisi manasına adli yetki kabul edip her ikisini adalet kudretine bağlamak ise, Devlet görevlerinin (veya klasik tabirle kuvvet veya kudretlerinin) yasama, yürütme ve yargılama olarak üçe ayrılmasına ters düşmektedir. Adli görev kavramı bu üçlü tasnif dışında kalır. Bu görevi üçlü tasnife göre açıklamak gerekince, hâkimlerinkini yargılama, savcılarinkini yürütme olarak kabulden başka çare yoktur.*”⁹

B. Yargının Parçası Olduğunu Savunan Görüşler

Savcının yerine getirdiği görevi göz önünde bulunduran aksi görüş ise savcılarının maddi gerçeğin araştırılması ve kanunların uygulanmasını sağlama biçiminde adalete yönelik bir hizmet gerçekleştirdiğini ve bunun da yargılama faaliyeti olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁰ Bu görüşün gerekçelerinden birini hâkimlik ve savcılık mesleği arasındaki yakınlaşma oluşturmaktadır.¹¹ Dolayısıyla savcılık bir yargılama organı sayılmalıdır.¹² Nitekim bu görüşe göre yargılama erki esasen “*hukuk nizamını idame ettirmeğe ve gerçekleştirmeğe*” yönelik erki ifade eder. Dolayısıyla yargılama görevi, bu erkin yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Bu erk adalet kudreti olarak ifade edildiğinde, savcılığın da bu kudretin içinde yer aldığını, dolayısıyla yürütmeden ayrı olduğunu saptamak gerekmektedir.

³ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 318; CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 126.

⁴ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 321; aynı yönde bkz. CENTEL / ZAFER, s. 125; KARAKEHYA / ARABACI, s. 2066.

⁵ KARAKEHYA / ARABACI, s. 2066.

⁶ Yürütme içinde de idarenin bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Bkz. KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 321; aynı yönde bkz. TOSUN, s. 301; TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 132; KATOĞLU, Tuğrul: “Savcılık Üzerine Düşünceler”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 1995, Cilt 19, Sayı 177, s. 21.

⁷ ZAFER, s. 21.

⁸ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 326.

⁹ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 321, dn. 21.

¹⁰ “*Anayasal düzenimiz içerisinde yer alan üç kuvvetten birisi olan yargı, bir denge unsuru olarak düzenlenmiş; bağımsızlığı özel olarak teminat altına alınmıştır. Hâkimler ve cumhuriyet savcıları da yargı mensubu olmakla yargı erkinden ayrı düşülemez... Özel daire kararında “Cumhuriyet Savcılarının faaliyetlerinin yargısal değil, idari nitelik taşımasına göre” ibaresine de yer verilmiştir. Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında çoğunluk bu görüşe katılmamış; daire kararının gerekçesinden bu bölümün çıkarılması gerektiği görüşünü bildirmişlerdir... hâkim ve savcılara ilişkin yasal düzenlemelerde de yer aldığı üzere hâkim ve savcılarının hem yargısal hem de idari görevleri bulunmaktadır. Diğer taraftan, fonksiyonel bakımdan yargı organları, yasama ve yürütmeden ayrıdır. Bağımsız bir organ olan yargunun, yargılama süreci ile ilgili işlemleri, Anayasa’nın 125. maddesinde öngörülen “idari işlemler” kapsamına girmemektedir. Savcılarının yargılama fonksiyonu dışında, yasalarla verilmiş idari görevleri de bulunduğundan, yaptıkları idari görevler nedeniyle ve bu kapsamda tesis edilen işlemlerden dolayı Adalet Bakanlığının sorumlu tutulabileceği açıktır. Ne var ki, idari yönden Adalet Bakanlığına bağlı olan, ancak, yargılama görevi kapsamında yürüttükleri hizmet nedeniyle Adalet Bakanlığı’nın ajanı konumunda olmayan savcılarının verdiği kararlardan dolayı, yürütme fonksiyonu içinde yer alan Adalet Bakanlığı’nın sorumlu tutulmasına olanak bulunmamaktadır. Ceza yargılamasında savcılık, iddia görevini yerine getiren, gereğinde sanığın haklarını da gözetken bir yargılama makamı olması yanında, yargılama faaliyeti içinde fiilen ve hukuken yer alan bir unsur olarak da kabul edilmektedir. İdari görevlerinin varlığı savcılığın aynı zamanda yargılama görevlerinin varlığını kabule engel değildir. Nitekim, hâkimlerin de idari görevleri vardır ve bu görevler yargısal görevlerini ortadan kaldırmamaktadır. Dava açılması ve buna ilişkin iddianamenin düzenlenmesi tümüyle yargısal faaliyetlerdir. Bu faaliyetin yerine getirilmesinde salt kişisel kusurlu davranışla zarara yol açıldığında cumhuriyet savcısının kişisel sorumluluğu doğar. Zira iddianame idari bir işlem olmayıp, bu işlemin iptalinin dava konusu edilmesi de olanaklı değildir. İddianamenin kabulü ya da reddi yargı faaliyeti içinde ve kanunda yer alan koşullarla ancak mahkeme kararıyla mümkündür. İddianame, yargılamanın başlayıp yürütülmesindeki rolü nedeniyle yargılamaya dâhildir ve yargılamadan ayrı düşünilemeyecek nitelikte olması nedeniyle de idari faaliyet kapsamında değerlendirilemez” (Yargıtay, HGK, T. 07.10.2009, E. 2009/4-361, K. 2009/399, Kazancı İçtihat Bankası).*

¹¹ ŞİK, Hüseyin: *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 71.

¹² ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, Mustafa Ruhan: *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 221; ERGÜL, Teoman: “Teminat Açısından Cumhuriyet Savcılığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1969, Sayı 6, s. 1069; SALDIRIM, Mustafa: *Özel Hukuka Cumhuriyet Savcısının Görevleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 23.

Nitekim yargı kararları da savcılığı yargı erkinin bir parçası olarak görmektedir.¹³ Bu bağlamda savcı “adalet kudreti” içinde yer alan bir adalet organıdır.¹⁴ Savcılığın hiyerarşik bir yapıda olması ise onun idareye dâhil edilmesine gerekçe gösterilmemesi gereken şekli bir husustur.¹⁵ Bu bağlamda savcılık milli egemenliği temsil eden, idari yapıya sahip bir adalet organı olarak kabul edilmektedir.¹⁶

C. Çift Karakterli Olduğunu Savunan Görüşler

Üçüncü bir görüş ise bu iki görüşün bir sentezi şeklinde tezahür etmektedir. Buna göre savcılık çifte karakter sergiler. Savcılarının faaliyetleri hem yargı hem de yürütme faaliyeti kapsamında sayılmalıdır.¹⁷ Nitekim savcılığın bazı işlemlerinin, örneğin mahkemede süje olarak bulunma, idari bir işlem olarak görülürken, soruşturma aşamasında uyuşmazlığın sonlandırılmasına yönelik işlemler, daha çok adli niteliktedir.¹⁸

Bu görüşlerden bir kısmı savcılığı asli olarak yürütmenin içinde değerlendirirken bir kısmı ise asli olarak yargı erki altında mütalaa etmektedir. İlk yaklaşıma göre savcının soruşturma evresindeki asli rolü ile birlikte kovuşturma evresindeki görevlerini dikkate alarak bu faaliyetin *adli alana ilişkin idari bir faaliyet* olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁹ Nitekim savcılar savcılık makamı adına bir iddia faaliyeti yürütmektedir. Bu faaliyet idari bir faaliyet olarak nitelendirilse de onların sanığın lehine ve aleyhine delilleri toplama, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verme gibi yetkileri göz önüne alındığında aynı zamanda adli bir organ oldukları da göz önünde bulundurulmalıdır.²⁰ Bu bağlamda savcılık işlemleri yargı ve yürütme arasında bir yere konumlandırılmıştır.²¹ İkinci yaklaşıma göre ise savcılığın hukuki niteliğini tek bir organ göz önünde bulundurularak açıklamak mümkün olmamakla birlikte savcılar esasen idari işlemler de yapabilen yargı organı olarak görülmelidir.²² Savcılığın yerine getirdiği fonksiyonun adalet hizmeti ile yakından ilgili olduğu göz önünde bulundurulduğunda,²³ onun faaliyetlerinin bir kısmının yargısal bir kısmının ise idari nitelikte olduğunu belirtmek gerekmektedir.²⁴

D. Kanaatimiz

Savcılık, kural olarak, devletin ceza iddiası görevini yerine getiren resmi makamdır.²⁵ Savcılığın konumlandırılmasının yürütme ya da yargı altında olmasının ayrı ayrı avantaj ve dezavantajları bu-

¹³ “Kamusal ilkesi; suçtan kamu, yani toplum da zarar gördüğünden suçun kovuşturmasında toplumun çıkarının da olduğunu, bu itibarla kovuşturmanın kamusal olduğunu ifade eden ilkedir. Toplum düzenini korumak, Devletin yükümlülüğüdür. Bu itibarla, Devlet, kamu düzenini bozacak ve tehlikeye düşürecek olan eylemleri belirleyerek bunları cezalandırma hakkını elinde tutar. Bu sebeple de yürütülen bir ceza soruşturmasında Cumhuriyet savcısı, soruşturmayı yargı erki olarak kamu adına yürütmektedir. Zira, suçun soruşturulmasında kamu yararı vardır. Toplum düzenini korumak, Devletin yükümlülüğüdür. Bu itibarla, Devlet, kamu düzenini bozacak ve tehlikeye düşürecek olan eylemleri belirleyerek bunları cezalandırma hakkını elinde tutar. Bu sebeple de yürütülen bir ceza soruşturmasında **Cumhuriyet savcısı, soruşturmayı yargı erki olarak kamu adına yürütmektedir. Zira, suçun soruşturulmasında kamu yararı vardır.**” (Yargıtay, 16. CD., T. 29.11.2017, E. 2016/7553, K. 2017/5508, Kazancı İçtihat Bankası).

¹⁴ Bkz. KEYMAN, Selahattin: *Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 83-84.

¹⁵ KEYMAN, s. 70.

¹⁶ KEYMAN, s. 74-86.

¹⁷ ROXIN, Claus / SCHÜNEMANN, Bernd: *Strafverfahrensrecht*, 29. Bası, C.H.Beck, München, 2017, s. 56; KEYMAN, s. 71; GÖKCEN, Ahmet / BALCI, Murat / ALŞAHİN, M. Emin / ÇAKIR, Kerim: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 207; MERAKLI, Serkan: *Cumhuriyet Savcısının Kamu Davasını Açmada Takdir Yetkisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 24; KARTAL, Melik: *Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Kamu Davasının Açılmasında Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 20; ÇİFTÇİOĞLU, Cengiz Topel: *Savcılık Kurumunun Hukuki Statüsü Bağlamında Cumhuriyet Savcısının Kovuşturmayaya Yer Olmadığına Dair Kararı ve Kararın Denetimi*, 3. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 45; ayrıca bkz. KÜHNE, s. 88; yargı yönü ağır basan bir idari makam olarak çift fonksiyonu olduğu yönünde bkz. BEULKE, Werner: *Strafprozessrecht*, 10. Bası, C.F. Müller, Heidelberg, 2008, Rn. 88.

¹⁸ GILLIERON, Gwladys: *Public Prosecutors in the United States and Europe*, Springer, Switzerland, 2014, s. 244.

¹⁹ KARAKEHYA / ARABACI, s. 2067.

²⁰ ÜNVER / HAKERİ, s. 373.

²¹ ÜNVER / HAKERİ, s. 373.

²² KEYMAN, s. 86; KARTAL, s. 20.

²³ KARTAL, s. 20.

²⁴ Örnekler için bkz. KARTAL, s. 21 vd.

²⁵ KÜHNE, s. 85; ROXIN / SCHÜNEMANN, s. 54; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 312; ancak iddia görevini istisnai olarak başka makam ve kişilerin de yerine getirebilmesi mümkün kılınmıştır. Bkz. KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 312-313.

lunmaktadır. Yürütme altında konumlandırılması hükümetin ceza adalet sistemini daha iyi kontrol etmesini sağlar ve kolluğa ilişkin önceliklerini belirlemeye yarar. Ancak buradaki istenmeyen netice savcılığın tamamen siyasi baskı altına girmesi olacaktır. Öte yandan savcılığın bütünüyle yargının altında bulunması durumunda mahkemeler aracılığıyla yapılan bir denetim doğal bir çözüm yolu olacaktır. Bu durumda ise savcılık siyasi etkiden uzak duracak ancak savcının yürütmeden ayrı durması, etkin bir ceza adaleti tesis edilmesini zorlaştacaktır. Ayrıca bu durumda mahkemelerin tarafsızlığı da tehlikeye düşebilecektir.²⁶ Dolayısıyla savcının yürütme ya da yargı erki altında değerlendirilmesi ceza muhakemesi bakımından hangi sistemin uygulanmasının istendiğine ilişkin tutumu yansıtmaktadır. Yargı erkine dâhil edilen bir savcılık sisteminde ceza muhakemesi sisteminin tahkik sistemine dönmesi kaçınılmaz olacakken, yürütme erkine dâhil edildiği bir sistem silahların eşitliği ve çelişmeli yargı ilkelerini hayata geçirmek bakımından daha uygun olarak değerlendirilebilmektedir.²⁷

Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında savcının konumunun pek çok ülkede tartışmalara mahal vermeyecek biçimde saptandığı görülmektedir. Alman hukukunda hâkim görüş savcılarının idari yapı içerisinde bir adli organ olduğu yönündedir. Fransa’da ise savcılar bir *magistre* yani hâkim olarak görüldüklerinden dolayı tabii olarak yargının bir parçası olarak görülmektedirler. Savcılık bakımından başka ülkelere pek benzemeyen bir sistem öngörülen Amerika Birleşik Devletleri’nde savcılığın önceleri yargının bir organı olarak görülmesine karşın Amerikan İç Savaşı sonrasında artık saf bir yürütme organı olarak görülmesi yönünde gelişme yaşanmıştır. Bu değişim savcılarını sınırlı yetkisi olan bir kurumdan neredeyse sınırsız yetkiyle donatılmış bir organa dönüştürmüştür. Nitekim federal düzeyde savcılık doğrudan Adalet Bakanlığına bağlıyken, dünyada başka bir örneği olmayacak şekilde yerel savcılar seçim yolu ile göreve geldiklerinden dolayı bir makama bağlı olmadan bağımsız olarak hareket etmektedirler.²⁸ İsviçre bakımından da savcılığın bir yürütme organı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim erkler ayrılığının kabul edilmesiyle birlikte, sanığın yargısal keyfiliğe karşı korunmasının artması itham sisteminden tahkik sistemine doğru bir kaymayı sağlamış, bu bakımdan da hâkimden bağımsız bir organa gerek duyularak idari nitelikte savcılık makamı oluşturulmuştur. Ancak federal düzeyde durum bu şekilde iken, kantonlar bakımından savcılık, yargısal, idari veya karma bir yapı sergileyebilmektedir.²⁹ Hollanda ve İtalya’da ise savcılık yargılama yetkisi kullanmayan bir yargılama makamı olarak tarif edilmektedir.³⁰

Kanaatimizce erkler ayrılığı ilkesi gereği savcının yürütme, yasama ya da yargı erklerinden biri altında değerlendirilmesi bir zorunluluk oluşturmaktadır. Nitekim Anayasal olarak yapılan bu ayırım, bir dördüncü erk olarak karma bir yapıyı reddetmektedir. Dolayısıyla örneğin savcılığın milli egemenliğin temsilcisi olduğu şeklindeki görüş,³¹ söz konusu erkler ayrılığı ilkesi açısından sorunludur. Anayasa (AY) m. 9 uyarınca yargı yetkisi ancak bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılabilir. Yargı yetkisinin kullanılması ise bir yargılama faaliyetinin yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Savcılarının hiçbir faaliyetinin, adalet hizmetlerine dönük olmakla birlikte, yargı faaliyeti olarak kabulü ise mümkün değildir. Savcılarının özellikle ön ödeme, uzlaşma veya Türk ceza muhakemesi sistemi için görece yeni sayılan seri muhakeme ile uyumsuzlukların çözümüne katkıda bulunmaları onların yargı faaliyeti yürüttüklerini göstermez. Nitekim ceza hukukuna ilişkin uyumsuzluklarının çoğu mahkeme dışında çözüme kavuşturulduğu bir sistemin erkler ayrılığı ilkesi ile uyumlu olmadığı da söylenebilir.³² Ancak elbette ki savcılık tarafından iddianame düzenlenmesi, muhakeme süresince koruma tedbirlerinin uy-

²⁶ GILLIERON, s. 314.

²⁷ ŞİK, s. 78.

²⁸ Bkz. GILLIERON, s. 51, 65, 282, 314.

²⁹ GILLIERON, s. 57, 176-177.

³⁰ TAK, Peter J. P.: “The Dutch Prosecutor: A prosecuting and Sentencing Officer”, (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 135; CAIANIELLO, Michele: “The Italian Public Prosecutor: An Inquisitorial Figure in Adversarial Proceedings”, (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 250.

³¹ KEYMAN, s. 75.

³² GILLIERON, s. 234.

gulanması ya da sonlandırılmasına ilişkin kararlar verilebilmesi mümkündür. Bu kararların yapısı ve buradaki faaliyetler göz önüne alındığında savcılık makamının kararlarının yargısal olmamakla birlikte adli nitelik de taşıyabileceğini belirtmek gerekmektedir. Ancak adli nitelik taşıyan işlemler yapması onun tek başına yargı organı sayılması için yeterli olmaz. Nitekim mahkemeler de esasen yargı organı olmakla birlikte idari nitelikte kararlar da alabilmektedirler. Ayrıca belirtilmelidir ki AİHM yargı merci sayılabilmenin ölçütleri arasında bağımsızlık ve tarafsızlığa yer vermektedir.³³ Oysaki hem bağımsızlık hem de -şağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere- özellikle tarafsızlık kurumları savcılık makamı bakımından hâkimlerde olduğu gibi anlaşılabilir.³⁴ Bu bağlamda savcılığın *yürütmenin* bir parçasını oluşturduğunu kabul etmek gerekmektedir.

II. SAVCININ TARAF OLUP OLMADIĞI SORUNU

CMK'da savcının muhakemede bir taraf sayılıp sayılmadığı hususuna ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda savcılarının hem tarafsız olmaları gerektiğine hem de tarafsız olamayacaklarına ilişkin görüşler savunulmaktadır. Savcılarının sanığın aleyhine olan delilleri olduğu kadar lehine olanları da toplama yükümlülüğü altında bulunması, sanık aleyhine olduğu gibi sanık lehine de kanun yollarına başvuru imkânına sahip olmaları, savcılarının tarafsız olmaları gerektiğine ilişkin işaretler olarak yorumlanmaktadır. Buna karşın savcılarının muhakemede bir makamı işgal etmesi dolayısıyla tarafsız olamayacakları da dile getirilmektedir. Ancak bizce savcının muhakemede bir makam işgal etmesi ile o makamı işgal ederken yerine getirdiği görevi objektif bir şekilde yerine getirmesi hususlarının ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. O nedenle öncelikle savcının muhakemede konumu belirlenmeli sonrasında ise objektif davranma yükümlülüğüne ilişkin değerlendirme yapılmalıdır.

A. Savcının Muhakemede Konumuna İlişkin Görüşler

1. Taraf Olduğunu Savunan Görüş

Cumhuriyet savcılarının ceza muhakemesi diyalektiği içindeki yeri iddia faaliyetini yerine getirmek olarak özetlenebilir. Dolayısıyla savcılar makam itibarıyla süje konumundadır. Makam itibarıyla süje konumunda bulunan savcının yerine getirdiği esas görev olarak iddia faaliyeti göz önünde bulundurulduğunda savcılarının bu görevi kamu adına yerine getirdiği ve dolayısıyla şahsi olarak hareket etmedikleri saptanabilecektir.³⁵ Bu çerçevede savcının taraf olduğunu savunan görüşler farklı gerekçelerle esas olarak savcının şahsi olarak değil makam itibarıyla taraf olduğunu kabul etmektedir.³⁶ Zira savcı tarafından ortaya konulan tezin antitezini savunma makamı, sentezini ise yargılama makamı oluşturduğundan, savcılarının muhakemede bir tarafı temsil etmediğini söylemek muhakeme diyalektiğine ve muhakemenin

³³ Bkz. AİHM, Medvedyev v. Fransa, B. No: 42095/98, T. 29.03.2010 (HUDOC).

³⁴ YURTCAN, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 193-194, GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 208-210; nitekim 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu m. 4 yalnızca hâkimlerin bağımsızlığından söz etmekte iken, savcılar bakımından böyle bir düzenleme söz konusu değildir.

³⁵ “Ceza muhakemesi faaliyeti kolektif olup, bu sürece katılanlara (kural olarak) şahısları bakımından değil işgal ettikleri makam dolayısıyla erk ve ödevler tanınmıştır. “Makam itibarıyla süjelik” olarak ifade edilen bu durum erklerin ve ödevlerin şahıslardan gelmeyip, işgal edilen yerden geldiğini; muhakemede şahısların değil makamın nazara alındığını göstermektedir (KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 139). Bu anlamda “makam itibarıyla süje” o makam adına hareket edebilen, ceza muhakemesi işlemi yapabilen kişi anlamındadır. Nitekim CMK da bu kavramı benimsemiş, 79, 144, 205, 249, 269 ve 331. maddelerinde “makam itibarıyla süje” olanların erk ve ödevlerinden söz etmiştir. Kısacası, kolektif bir faaliyet olan ceza muhakemesini iddia, savunma ve yargılama makamları oluşturmakta olup, bunların her üçü de makam itibarıyla süjedir. Erkler ve ödevler kendilerinden gelmeyip, işgal edilen yerden gelince aynı muhakemeye birden çok savcının farklı zamanlarda katılabilmesi, aynı şüpheli veya sanığın birden çok müdafî tarafından savunulabilmesi de mümkün olabilmektedir.” (Yargıtay, 19. CD., T. 14.06.2017, E. 2016/12980, K. 2017/5711, Lexpera, E.T.: 22.10.2020).

³⁶ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 331; KEYMAN, s. 41; TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 136; CENTEL'e göre savcının taraf olma konumu kendine has bir konumdur. Zira makam yönünden süje olan savcı maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet eden bir adalet organı olarak görülmelidir. Bkz. CENTEL, s. 202-203; savcının iddia tarafını oluşturduğuna ilişkin olarak bkz. TOSUN, s. 566; aynı yönde bkz. ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAĞSIZ, Pınar: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 196; CMK m. 160/2 uyarınca sanığın lehine olan delilleri de ortaya koyması savcılarının makam itibarıyla taraf olduğuna işaret etmesi hakkında bkz. ŞAHİN, Cumhur / GÖKTÜRK, Neslihan: *Ceza Muhakemesi Hukuku-I*, 10. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 90; sanığın lehine olan delillerin de araştırılmasının bir zorunluluk olduğunun ve buna ilişkin araştırma yapıp lehe bir delil bulunmadığı durumlarda iddianamede bu hususun belirtilmesi gerekliliğine ilişkin olarak bkz. ÖZTÜRK, Bahri: “Bir Adli Organ Olarak Savcılık”, *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 152.

kolektifliği ilkesine de uygun düşmeyecektir.³⁷ Bunun yanında yürütmeye karşı da bağımsız olmayan savcının³⁸ hâkimler gibi tarafsız kalacağını, her durumda sanığın menfaatine uygun hareket edeceğini söyleyebilmek de her zaman mümkün olmamaktadır. Bu anlamda savcının makam itibarıyla taraf olması bir zorunluluk arz etmektedir.³⁹ Nitekim savcılık devletin bir makamıdır ve savcıya verilen süjelik sıfatı bu makamı işgal etmesi nedeniyle verilmiştir.⁴⁰ Eğer muhakeme hukukunda taraf bir hakkın süjesi olmayı değil, yargılanacak uyuşmazlıktan kaynaklı olarak sübjektif bir hukuki durumda bulunmayı ifade ettiği kabul edilecek olursa, savcı da bir hakkın süjesi olarak değil hukuki durumu itibarıyla böyle sayıldığından taraf sayılmalıdır.⁴¹ Dolayısıyla savcı makam itibarıyla (zarar gören toplumsal makam) taraftır.⁴² Savcının taraf olarak kabul edilmesi durumunda iddia faaliyetinin ne biçimde yerine getirileceği de tartışılmaktadır. Buna göre iddia faaliyeti yalnızca suçun isnat edilmesi ile yerine getirilmez. Kamu davasının mecburiliği, iddia makamının isnatta ısrarcı olması demek değil, iddia görevinin yerine getirilmesi bakımından bir mecburiyet olarak anlaşılmalıdır.⁴³ Dolayısıyla savcı iddia görevini yalnızca mahkûmiyet talep ederek değil beraat talep ederek de yerine getirebilir.⁴⁴ Savcılar kişi itibarıyla değil makam itibarıyla muhakeme hukuku süjesidir. Dolayısıyla muhakemede bir taraf olarak bulunsa dahi bunun makam itibarıyla olduğu hususu önem arz etmektedir.⁴⁵ Nitekim CMK'da da savcının taraf olduğuna işaret eden hükümler bulunmaktadır (CMK m. 277, m. 297, m. 300).⁴⁶

2. Taraf Olmadığını Savunan Görüş

Savcının taraf olmadığını belirten görüşler öncelikle Türk Ceza Muhakemesi sisteminde savcının Anglo-Amerikan sistemi anlayışından farklı olduğundan hareket etmektedir. Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde ceza yargılamaları Anglo-Amerikan sisteminde olduğu gibi bir “taraf yargılaması” olmadığından dolayı, esasen kıta Avrupası hukuku bakımından bu çıkarım bir zorunluluk olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla savcı hukukun tarafsız bir organı olarak hareket etmektedir.⁴⁷ Buna göre savcı bir muhakemede maddi gerçeğin ortaya çıkması için faaliyet gösteren ve işbirliği ilişkisi içinde bulunan bir süje olduğundan taraf olarak nitelendirilemez.⁴⁸ Nitekim CMK'da savcılar yaptıkları iş göz önünde bulundurularak değil, makam itibarıyla *şeklen* taraf gibi *değerlendirilmiştir*.⁴⁹ Keza CMK tarafından öngörülen yeni “savcı modeli” ancak tarafsız bir savcı olarak değerlendirilebilir.⁵⁰ CMUK'ta yer alan Adalet Bakanı ve valilerin savcılara dava açma hususunda emir verebilmesini sağlayan hükmün CMK'da yer almaması da buna bir işarettir.⁵¹ Ancak buna rağmen savcılarının yürüttükleri faaliyetin önemine binaen kendilerini bir taraf gibi hissetmeleri kaçınılmazdır.⁵²

³⁷ KEYMAN, s. 178; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 331; cumhuriyet savcılarının bağımsızlıklarına ilişkin bir düzenleme olması, onların bağımlı olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda savcılarının özerkliğinden söz etmek en doğrusu olacaktır. Dolayısıyla, CMK m 309'da olduğu gibi, bazı durumlarda yürütme organının taleplerine uygun hareket edilmesi olağandır. Bkz. ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 90; Alman hukukunda da savcılar maddi anlamda değil, şekli anlamda taraf olarak nitelendirilmektedir. KELKER, Brigitte: “Die Rolle der Staatsanwaltschaft im Strafverfahren”, *ZStW*, 2006, Band 118, Heft 2, s. 392.

³⁸ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 331; TOSUN, s. 564.

³⁹ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 332.

⁴⁰ KEYMAN, S. 176.

⁴¹ KEYMAN, s. 178.

⁴² KEYMAN, s. 174.

⁴³ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 311.

⁴⁴ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 311.

⁴⁵ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 318; KEYMAN, s. 177.

⁴⁶ TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 136.

⁴⁷ KELKER, s. 393.

⁴⁸ ROXIN / SCHÜNEMANN, s. 56; CENTEL / ZAFER, s. 132; KELKER, s. 393.

⁴⁹ CENTEL / ZAFER, s. 132.

⁵⁰ İÇEL, Kayhan: “Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları ‘Budapeşte İlkeleri’ Işığında ‘Savcıyı Ret Sorunu’”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, Cilt 7, Sayı 14, s. 27.

⁵¹ İÇEL, s. 26.

⁵² CENTEL / ZAFER, s. 132.

Türk ceza hukuku bakımından hem ilkesel bazda hem de kanuni düzenlemeler ışığında savcının taraf olmadığına ilişkin çeşitli gerekçeler öne sürülmektedir. Öncelikle soruşturma görevinin emrindeki adli kolluk vasıtasıyla tamamen savcılarının elinde olması yani dava açma tekelinin savcılarının elinde bulundurulması söz konusudur. Bu yetki, kanunda öngörülen sınırlı haller dışında, dava açma mecburiyeti (maslahata uygunluk) olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla şartları oluştuğunda savcılar dava açma yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülük ise esas olarak her şeyden önce adaletin gerçekleşmesi düşüncesine dayandığından, savcının bu yükümlülüğü yerine getirirken tarafsız olarak hareket etmesi beklenmelidir.⁵³ Nitekim soruşturma evresinde savcı tarafından yerine getirilen en önemli görev delil araştırması ve eldeki delillerin değerlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴ Bu bağlamda savcılarının taraf olmadıklarına ilişkin olarak öne sürülen en önemli tutamak noktalarından biri CMK m. 160/2 hükmüdür. Buna göre savcılar soruşturma sırasında şüphelinin hem aleyhine hem de lehine olan delilleri toplama yükümlülüğü altındadır. Söz konusu hüküm göz önünde bulundurulduğunda savcılarının taraf olmadıkları öne sürülebilir.⁵⁵ Bu anlamda soruşturma evresinde savcının tarafsızlığına ilişkin en önemli kanuni düzenleme Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (Strafprozeßordnung-StPO)'nda da benzeri yer alan söz konusu hükümdür.⁵⁶ Dolayısıyla savcı devleti temsil eden bir taraf değil, tarafsız bir devlet organı olarak görülmelidir.⁵⁷ Kovuşturma evresi bakımından ise savcının hem tanıklara hem de sanığa soru sorabilmesi, hâkimin savcının nitelendirilmesi ile bağlı olmaması göz önünde bulundurulmakta ve bu düzenlemelerin savcılarını tarafsız davranmaya yönlendirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca savcının sanığın lehine kanun yollarına başvuru yapabilmesi de savcının tarafsızlığına bir örnek olarak gösterilebilir.⁵⁸

Bunun yanı sıra savcılarının soruşturmayı yürütme ve kovuşturma ile ya da bir başka kararla sonlandırma yetkilerinin olması, onların tarafsız olmaları bakımından bir gerekçe olarak görülmelidir.⁵⁹ Ayrıca savcılara tanınan alternatif çözüm yollarının uygulanması yetkisi, söz konusu yetkinin önemi göz önünde bulundurulduğunda savcılarının tarafsız hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Nitekim savcılarının belirli yetkilerini kullanma imkânları ortaya çıkmış olmasına karşın bu yetkilerini taraflı davranarak kullanmamaları sanık bakımından adil yargılanma hakkının ihlali neticesini doğurabilecektir.⁶⁰ Bu bakımdan savcı bir taraf ya da bir taraf temsilcisi değil kamu adına ceza muhakemesinin amaçlarının gerçekleştirilmesi için objektif davranma yükümlülüğü altında olan bir makam olarak tanımlanmalıdır.⁶¹

⁵³ KELKER, s. 395; benzer biçimde savcının kamu davası açmada takdir yetkisi kullanmasını onu daha tarafsız bir konuma getirdiği, ancak mecburilik ilkesinin katı bir şekilde uygulanması durumunda savcının tarafsız bir konumda olabileceği de belirtilmektedir. Bkz. BAYRAKTAR, Köksal: "Bir Adli Organ Olarak Savcılık", *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 340.

⁵⁴ KELKER, s. 395.

⁵⁵ ÜNVER / HAKERİ, s. 374; aynı yönde bkz. ÖZTÜRK / ERDEM, s. 223; ayrıca savcılarının yalnızca soruşturma yetkileri değil çelişmeli yargı ilkesi gereği sanığın lehine olan delilleri de sunması gerekliliği de savcılarının tarafsız hareket etmelerini gerektirmektedir. Bkz. KANBUR, Mehmet Nihat: "Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu", *Ceza Hukuku Dergisi*, 2012, Sayı 19, s. 67.

⁵⁶ KELKER, s. 395; savcılık yargı erkinin üçüncü bir organı olarak nitelendirilmelidir. Dolayısıyla savcı bir taraf değildir, aksine katı bir tarafsızlık yükümlülüğü altındadır. Bu bağlamda tarafsızlık kovuşturma aşamasında da geçerlidir. ARLOTH, Frank: "Zur Ausschließung und Ablehnung des Staatsanwalts", *NJW*, 1983, s. 208.

⁵⁷ KELKER, s. 395; BGH 25.09.1979 tarihli bir kararında şüpheli ve sanığın taraflı bir savcıyı reddinin ceza muhakemesinin yapısından ve ya da savcının konumundan ya da üstün muhakeme ilkelerinden (AIHS m. 6 gibi) türetildiğini belirtmektedir. Nitekim görünüşe göre bugünkü ceza muhakemesi ve savcılığın görünümü, bir tarafgirliği önlemektedir. Buna göre adil yargılama ilkesi yalnızca hâkimleri değil savcılarını da bağlayan bir ilke olduğundan, katı bir tarafsızlığın savcı için de geçerli olması gerekmektedir. Aksi takdirde sanığın hakları ihlal edilmiş olacaktır. ARLOTH, s. 207-208.

⁵⁸ KELKER, s. 396.

⁵⁹ KANBUR, s. 65; CENTEL, s. 216.

⁶⁰ KANBUR, s. 66.

⁶¹ ÜNVER / HAKERİ, s. 374.

B. Kanaatimiz

Savcılarının tarafsızlığına ilişkin açık bir düzenleme içermeyen CMK ve CMUK bağlamında, Türk ceza muhakemesinde savcının taraf olup olmadığına ilişkin tartışma uzun yıllardır doktrinde varlığını devam ettirmektedir.⁶² Her ne kadar taraf olup olmadığına ilişkin bu tartışmaları “faydasız” bulan ve onun adli görev ifa eden bir organ olarak nitelendirilmesi gerektiğini söyleyenler olsa da⁶³ ceza muhakemesinde taraf kavramının anlaşılış şekli itibariyle savcının konumunun belirlenmesi gerekmektedir. Kanaatimizce doktrinde yapılan değerlendirmelerden bir kısmı savcılarının muhakemede bir taraf olarak kabul edilmesi ile objektif davranma yükümlülüklerini birbirinden ayırmadan yapıldığından isabetsiz sonuçlara gitmişlerdir. Nitekim savcının taraf olması ve objektif davranma yükümlülüğü birbiri ile bağdaşabilen meseleler olduğundan savcıyı taraf olarak nitelendirmek objektif davranma yükümlülüğünü kaldırmayacağından savcılara ilişkin objektif davranma yükümlülüğünün getirilmesinin tek ölçütü onların taraf olmadıklarını kabul etmek değildir.⁶⁴ Dolayısıyla bize göre savcının tarafsızlığı sorunu savcının muhakemede bir taraf olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği ve objektif davranma yükümünün bulunup bulunmadığının belirlenmesi olarak iki açıdan incelenmelidir.

1. Savcının Taraf Olarak Nitelendirilmesi Zorunluluğu

Buna göre ceza muhakemesinde taraf kavramının tanımının da ortaya konması gerekmektedir. Kavram ilk olarak usul hizmetini ifa ile yükümlü taraf anlamında kullanıldığından ceza muhakemesinde medeni yargılama hukukundan farklı olarak dava tarafı olarak anlaşılması gerektiğini belirtmek gerekmektedir.⁶⁵ Ceza muhakemesinde taraflar, hukuk kurallarının uygulanmasını sağlamak suretiyle muhakeme menfaatlerini korumayı amaçlayan savcılar ile sanıktan oluşan süjeler olarak görülmelidir.⁶⁶ Nitekim ceza muhakemesinde süjelik ya kişi itibariyle ya da makam itibariyle olabilir. Eğer ki kişi, kişisel ilişkisi nedeniyle süjelik vasfını kazanmışsa şahıs itibariyle süjelik söz konusu olacaktır. Örneğin sanık ve suçtan zarar gören şahıs itibariyle süjedir. Oysaki savcı, hâkim ve müdafiler makam itibariyle süje olarak görev yapmaktadır.⁶⁷ Nitekim taraf olmak, savunulan iddianın galip gelmesi amacıyla her türlü yola başvurulması ve savunma ile bir yarış içerisinde hareket edilmesi anlamına gelmemektedir.⁶⁸ Dolayısıyla savcılar her nasıl ki soruşturma evresinde şüphelinin lehine olan delilleri toplama yükümlülüğü altında ise kovuşturma evresinde de benzer bir yükümlülük altında olup iddialarını değiştirmek suretiyle hareket edebilirler. Bu durum savcını taraf olma durumu ile çelişmez. Aksi-ne savcı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için yürütmenin bir organı olarak görev ifa ettiğinden

⁶² Kimi ülkeler savcının tarafsızlığına ilişkin özel düzenlemeler öngörmektedir. Örneğin Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu 47’de de adli kolluğun ve savcının tarafsızlık yükümlülüklerini düzenlemektedir. (https://www.legislationline.org/download/id/8549/file/Austria_CPC_1975_am122019_de.pdf E.T.: 08.10.2020); Polonya Savcılık Örgütü Kanunu m. 6 savcılarının kanunla öngörülen görevlerini tarafsızlık ve eşit işlem ilkelerine uygun şekilde yerine getireceklerini belirtmektedir. (https://www.legislationline.org/download/id/7416/file/Poland_act_public_prosecutors_office_2016_am2017_en.pdf E.T.: 08.10.2020); İspanya Anayasası m. 124/2 ise savcılarının her işlemleri bakımından hukuk devleti ve tarafsızlık ilkelerine tabi olduklarını belirtmektedir. (http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf E.T.: 08.10.2020); İtalyan hukukunda da savcının bir tarafsızlık yükümlülüğü bulunmasına rağmen uygulamada buna işlerlik kazandırılmadığı bildirilmektedir. Yine de İtalyan hukukçular savcıyı “tarafsız taraf” olarak tanımlamaktadır. CAIANIELLO, s. 251.

⁶³ EREM, Faruk: *Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku*, Işın Yayıncılık, Ankara, 1986, s. 143; savcının taraf olup olmadığına ilişkin iki görüşün de savcılarının şahsi sorumluluklarını ortadan kaldırmak için kullanıldığı hakkında bkz. WEIGEND, Thomas: “A Judge by Another Name? Comparative Perspectives on the Role of the Public Prosecutor”, (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 389.

⁶⁴ Savcının doğrudan bir taraf olarak kabul edildiği Amerika Birleşik Devletlerinde savcılarının “adaleti gerçekleştirme yönündeki” görevlerini savsaklamaları durumundaki sorumlulukları bakımından “The Duke Lacrosse Case” ve “Central Park Jogger Case” örnekleri için bkz. MOSTELLER, Robert: “Failures of the Prosecutor’s Duty to do Justice in Extraordinary and Ordinary Miscarriages of Justice”, (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 408-444.

⁶⁵ EREM, s. 143.

⁶⁶ KANBUR, s. 57.

⁶⁷ ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 81; genel itibariyle taraf hâkim önündeki uyumsuzluk hakkında karar verilirken bir takım taleplerde bulunma yetkisini haiz kişiler olarak tanımlanmaktadır. TOSUN, s. 579.

⁶⁸ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 438.

mahkemenin isabetli bir karar vermesine hizmet etmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla savcıların muhakemede bir ikinci hâkim olarak telakki edilmemesi aksine hâkimlerden ayrı olarak makam itibariyle taraf olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.⁷⁰ Bu açıdan ceza muhakemesinde savcılar, iddia makamını işgal etmesi sebebiyle esasen bir tarafı temsil etmektedirler. CMK hükümleri incelendiğinde m. 29/2, 252, 253, 324, 328’de taraflardan bahsedildiği görülmektedir. Söz konusu bu hükümler CMK sisteminde savcının bir taraf olarak kabul edildiğine işaret etmektedir.

2. Savcının Objektif Davranma Yükümlülüğü

Uluslararası düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda savcıların bazı belgeler bakımından *tarafsız* olmalarının etik olarak tavsiye edilen bir husus olduğu görülmektedir. Örneğin 1995’te kurulan ve hükümet ve siyaset dışı bir kuruluş olarak nitelendirilen Uluslararası Savcılar Birliği, savcılarının amaçlarını etkili, adil, *tarafsız* ve etkin bir soruşturma yürütmek olarak açıklamaktadır.⁷¹ Bundan başka Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları (Budapeşte İlkeleri) da savcılarının tarafsız olarak hareket etmeleri gerektiğine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Budapeşte İlkeleri olarak anılan ilkeler, savcılar bakımından klasik modeli terk ederek *tarafsız* savcı modeli öngörme olarak yorumlanmaktadır.⁷²

Türk hukuku göz önüne alındığında ise, savcılarının objektif davranma yükümlülüğününün hem Anayasa hem de CMK tarafından dolaylı şekilde getirildiği görülmektedir.⁷³ Nitekim Anayasa m. 10’da getirilen kanun önünde eşitlik ilkesi devletin tüm organlarının ve idare makamlarının bu ilkeye uygun hareket etmesi zorunluluğunu getirmektedir. Dolayısıyla objektif bir yaklaşımı ihlal edecek her türlü işlem Anayasa uyarınca yasaktır. Bunun yanında CMK m. 160’da savcılara yüklenen araştırma görevi, doğası gereği objektif olmayı gerektirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki ceza muhakemesinde savcı kamu adına görev yapmakla birlikte, AİHS m. 6/1 anlamında bir tarafsızlık yükümlülüğü altında değildir.⁷⁴ Nitekim savcılığın iddia makamı konumunda olduğu ve düşünme şekli itibariyle yeterli şüpheli ve netice olarak da mahkûmiyeti arama gayreti içinde olduğu hususu unutulmamalıdır.⁷⁵ Dolayısıyla savcılarının objektif davranma yükümlülüğü bağlamında “*tarafsızlık*” isabetli olarak “*sanık ve mağdura karşı objektif olma, bunlardan birini herhangi bir nedenle kayırmaması ve delil toplama, mütalaa verme gibi işlemleri sadece maddi gerçeğin ortaya çıkartılması kaygısıyla yürütmesi*” şeklinde ifade edilmektedir.⁷⁶ Bu nedenle savcılarının objektif olması ve hâkimlerin tarafsızlığı kurumları bir-biri ile kıyaslanabilir değildir.⁷⁷ Bu bağlamda savcının tarafsız olmasından değil objektif olmasından söz etmek daha uygun olacaktır.⁷⁸ Bu açıdan objektif davranma yükümlülüğü savcılarının iddia faaliye-

⁶⁹ ROXIN / SCHÜNEMANN, s. 54; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 438, aynı yönde bkz. ŞİK, s. 80.

⁷⁰ Savcılarının hem Anglo-Amerikan hukuku bakımından öngörülen taraf olma rolleri hem de Kıta Avrupası hukukunda öngörülen tarafsızlık rolleri bakımından getirilen eleştiride, bu iki anlayışın da bir efsaneden ibaret olduğu, nitekim Anglo-Amerikan hukukunda taraf kabul edilen savcının “özel bir taraf” olmasının, Kıta Avrupası Hukukunda ise “kanunların bekçisi” olarak kabul edilen ve Alman hukukçular tarafından “dünyanın en objektif kurumu” olarak kabul edilen savcılık kurumunun, günümüzde bir hâkime dönüştüğüne ilişkin görüş ve eleştiriler için bkz. WEIGEND, s. 382.

⁷¹ GILLIERON, s. 87, dn. 183.

⁷² İÇEL, s. 30.

⁷³ Bu iki temel düzenleme yanında 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu da m. 46’da atama yerinin belirlenmesi ve m. 68’de disiplin cezaları bağlamında savcının -ilgili kanunda tarafsızlık olarak ifade edilen- objektif davranma yükümlülüğüne yer vermektedir.

⁷⁴ TANER, Fahri Gökçen: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 101; savcının bağımsızlığı veya tarafsızlığı yönünde bir hüküm içermemekte birlikte, özellikle kötü muamele yasağının ihlaline ilişkin yapılan başvurularda AİHM’nin buna ilişkin iddiaların yerel mahkemeler tarafından soruşturulmasında bağımsız ve tarafsız bir soruşturma organının görev yapması gerekliliğine vurgu yaptığı görülmektedir. Nitekim bu kararlarda aynı soruşturma bürosunda görev yapan kişiler hakkında amirleri konumundaki savcının emri altında soruşturmanın yürütülmesi söz konusu olmaktadır. (AİHM, Nalbandyan v. Ermenistan, B. No: 9935/06 ve 23339/06, T. 31.03.2015, § 123, HUDOC; AİHM, Zalyan ve Diğerleri v. Ermenistan, B. No: 36894/04 ve 3521/07, T. 17.03.2016, § 274, HUDOC).

⁷⁵ TANER, s. 102.

⁷⁶ Bu tanım esasen tarafsızlık olarak yer almış olsa da, savcının yerine getirdiği görevlerin ifası bağlamında kullanıldığından esas alınmıştır. Bkz. CENTEL, s. 202-203; benzer tanım için bkz. BEULKE, Rn. 93.

⁷⁷ BEULKE, Rn. 93.

⁷⁸ BEULKE, Rn. 79; MAHMUTOĞLU, Fatih Selami / DURSUN, Selman: *Türk Hukuku’nda Müdafin Yasaklılık Halleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 48, dn. 43.

tini yürütmesi sırasında maddi gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet etme görevlerinin gereklerine uygun davranmamaları şeklinde özetlenebilir. Nitekim CMK m. 160/2 uyarınca savcıların şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplaması, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi amacıyla hizmet edecektir. Örneğin bir savcının sunulan delilleri değerlendirmemesi, soruşturma öncesinde delil araştırmasını usulüne uygun yapmaması gibi açık durumlar objektif davranma yükümlülüğünü yerine getirmediğine işaret edebilir. Nitekim savcının kendisinin mağduru olduğu bir suçla ilişkin yürüttüğü soruşturma bağlamında, bu hususun başvuru hakkını ihlal ettiğine ilişkin bir Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararı⁷⁹ hangi durumlarda savcıların objektif davranma yükümlülüklerine aykırı davrandığına ilişkin bir esas getirmiştir. Söz konusu kararda HSK'nın (karar döneminde HSYK'nın) konu ile ilgili bir kararına yer verilmiştir. Gerçekten HSK savcının mağduru olduğu bir suçta yürüttüğü ve sonuçlandırdığı soruşturmada “normalin dışında ve taraflı davrandığını gösteren, şüpheli tarafından ibraz veya beyan edilip de ısrarla getirilmeyen, muhafaza altına alınmayan ya da ileri sürülmeyen bir delilin varlığına işaret eden bir olguya tesadüf edilmediği”⁸⁰ gerekçesiyle ilgili savcı hakkında soruşturma izni vermemiştir. Bu karara dayanan Anayasa Mahkemesi de başvuru tarafından söz konusu durumun adil yargılama hakkını ihlal ettiğine ilişkin talebini şeklen kabul edilemez bulmuş ve işin esasına girmemiştir.⁸¹

Savcılar zorlu bir görev yerine getirmektedirler. Bir yanda savcılar doğasında çelişme olan ceza adalet sisteminin kilit katılımcısı rolündedir. Bu rolde savcılar savunmanın (sanığın) karşısında ve devletin savunucusu konumundadır. Bu rolde görevleri mahkûmiyet elde ederek davayı kazanmaktır. Öte yandan savcılar aynı zamanda adaletin temsilcisidir. Bu bakımdan vakalara yaklaşımları objektiftir. Savcının görevi adaletin tecelli ettiğini görmektir. Savcılar masumu korumalı, gerçekten suçlu olduğunu düşündüklerini kovuşturmalı, sanığın haklarını korumalı kamunun haklarını harekete geçirmelidir.⁸² Bu bağlamda savcının objektif olması görevinden kaynaklanan bir yükümlülük olarak görülmelidir.

III. SAVCININ REDDİ VE ÇEKİNMESİ

Savcıların hâkimlerden farklı olarak muhakemede bir taraf oldukları göz önünde bulundurulduğunda onların reddi, çekinmesi veya yasaklılıklarına ilişkin bir düzenleme olmaması olağandır.⁸³ Ancak savcılar da kimi durumlarda görevlerini objektif olarak yerine getirememeleri söz konusu olabilir. Savcıların görevlerini objektif olarak ifa etmelerinin teminatını sağlama noktasında onlar bakımından da ret veya çekinme kurumlarının düzenlenip düzenlenmemesi gerektiği hususu ise tartışmalıdır.

Bu meseleye ilk yaklaşım savcılar bakımından ret veya çekinme kurumunun düzenlenmesinin gerekmediği yönündedir. Buna göre CMK'da savcının reddi ya da çekinmesine ilişkin bir düzenleme bulunmaması işin niteliğinden kaynaklanır. Savcılık makamının bütünlük teşkil etmesinden dolayı başsavcının her zaman için yerine bir başka savcı görevlendirebileceği göz önünde bulundurulduğunda ret ya da çekinme kurumlarının olmaması bir eksiklik olarak nitelendirilemez.⁸⁴ Bu görüşler savcının reddi ve çekinmesini farklı ele almaktadır. Buna göre savcının reddedilmesi mümkün olmaz.⁸⁵ Nitekim

⁷⁹ AYM, Emin Aydın, B. No: 2013/3178, T. 25.06.2015.

⁸⁰ AYM, Emin Aydın, B. No: 2013/3178, T. 25.06.2015, § 17.

⁸¹ “Bir Cumhuriyet savcısının herhangi bir olayın hem mağduru veya müştekisi hem de soruşturmasını yürüten kişisi olması istenir bir durum olmamakla birlikte Türk Ceza Hukuku sisteminde “Cumhuriyet savcısının davaya bakamaması ve reddi” müessesesine yer verilmemiştir. Cumhuriyet savcısının kendisinin bizzat mağdur ya da müşteki durumda olduğu bir soruşturmayı yürütmesi ve sonuçlandırması yasal olarak mümkündür. Buna karşın Anayasa Mahkemesi, böyle bir durumun Anayasa'ya ve Anayasa Mahkemesi içtihatlarında ortaya konan ölçütlere uygunluğunu ve yargılamanın adilliğine etkisini her zaman denetler.” (AYM, Emin Aydın, B. No: 2013/3178, T. 25.06.2015, § 28).

⁸² GILLIERON, s. 134.

⁸³ TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 136; CENTEL / ZAFER, s. 133; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 438.

⁸⁴ ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 91.

⁸⁵ TOSUN, s. 566; ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, s. 196; savcılara ilişkin müdafilere benzer bir yasaklılık hali öngörülmemiş olmasının, savcılarının görevlerini yerine getirirken mesleğin gerektirdiği saygınlığı zedeleyici tarzda hareket etme riskini getirdiğine ilişkin olarak bkz. MAHMUTOĞLU / DURSUN, s. 48, dn. 43.

savcıyı mümkün olduğunca hâkime benzetmek suretiyle sanık daha fazla korunmaz; aksine hâkim-savcı farkının ortadan kaldırılması ile ceza muhakemesindeki tahkik usulünün diriltilmesi söz konusu olur.⁸⁶ Ancak savcıdan tarafsız kalmasının beklenebileceği haller olabileceği kabul edilmelidir.⁸⁷ Dolayısıyla savcının görevini yapmasının şüpheli olduğu durumlarda görevini bir başkasına terk etmesi gerekir. Bu bağlamda örneğin tanık ya da müdahil olduğu durumlarda savcı iddia görevini bırakmalıdır. Hâkimle yakınlığı durumları bakımından da savcılara avukatlara uygulanan hükmün kıyas yolu ile uygulanması gerekmektedir.⁸⁸ Savcılar bakımından çekinme düzenlemesinin olmaması çekinmelerinin önünde bir engel değildir. Nitekim bu işlem, objektif olmayacağını düşünen savcının başsavcıdan bu yönde bir talepte bulunması yoluyla gerçekleşecektir.⁸⁹ Ancak bunun yanında savcılara da açık bir çekinme imkânının tanınması gerektiği de belirtilmektedir.⁹⁰ Bunun nedeni ise objektifliği şüpheye düşürecek bir neden olması durumunda başsavcılığa müracaat yolu ile fiili olarak savcılarının değiştirilmesi imkânının savcının bizzat kendisine de verilmesi gerekliliğidir.⁹¹ Bu noktada ise çekinme sebeplerinin hâkimlerin ret sebepleri olarak belirlenmesi uygundur. Şu kadar ki, hâkimin reddi sebepleri arasında yer alan dava ile ilgili olarak daha önceden bir görev alma nedeni savcılar bakımından uygulanmamalıdır.⁹²

Öte yandan savcılar bakımından da ret ve çekinme sebeplerinin düzenlenmesi gerektiği savunulmaktadır.⁹³ Nitekim bazı durumlarda savcılarının iddia görevlerini gereği gibi yerine getiremeyeceği

⁸⁶ KEYMAN, s. 201.

⁸⁷ TOSUN, s. 580; nitekim görevini objektif olarak yerine getiremeyecek bir savcının yerine bir başkasının görevlendirilmesi adil yargılama hakkı uyarınca zorunluluk arz etmektedir. ÖZBEK / DOĞAN / BACAŞIZ, s. 196.

⁸⁸ TOSUN, s. 580; hâkim ve savcı arasında evlilik bağı bulunması durumunda Yargıtay hâkimin çekinmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. "İddianameyi düzenleyen C. Savcısı ile Asliye Ceza Mahkemesi'nde hüküm veren hakimın karı-koca oldukları, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 46. maddesi hükmünde; karı-koca, ikinci derece dahil kan ve sıhri husımlar bir mahkemenin aynı dairesinde görev yapamayacaklarının öngörülmüş olması, 5271 sayılı CMK'nın 22. maddesinde de mani bir düzenleme getirilmiş bulunması karşısında, uyulması zorunlu bir usul kuralı olduğu gözetilip davadan çekilmesi gerekirken, yargılamaya devamla 1412 sayılı CMUK'un 308/1. madde ve fıkrasına aykırı davranılması" (Yargıtay, 8. CD., T. 04.11.2013, E. 2012/27545, K. 2013/26164, Kazancı İçtihat Bankası).

⁸⁹ ŞAHİN / GÖKTÜRK, s. 91.

⁹⁰ KEYMAN, s. 201.

⁹¹ KEYMAN, s. 201.

⁹² KEYMAN, s. 202; çekinme sebebinin var olup olmadığı, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde farklı kriterlere tabi kılınarak değerlendirilmelidir. Soruşturma evresinde söz konusu nedenlerin bulunmadığı daha sıkı bir denetime tabi tutulurken, kovuşturma evresinde daha serbest bir yorum yapılması mümkün olmalıdır. Bkz. KEYMAN, s. 201; bu noktada 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu (AsMUK)'na göre Askeri Savcılar reddedilemiyor; ancak savcının çekinebiliyordu. AsMUK m. 46 uyarınca kendine çekinme veya ret nedenleri bulunan savcı görevinden çekilmek zorundaydı. Bu hükmün ceza muhakemesi bakımından da örnek teşkil etmesi gerektiği de doktrinde dile getirilmiştir. ERMAN, Sahir: *Askeri Ceza Hukuku*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s. 355; yargılamanın herhangi bir aşamasında hâkimlik görevi yapmış olan kişinin sonradan savcı olarak yargılamada yer alması Yargıtay tarafından kabul edilmektedir. Bkz. "Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun 21'inci maddesinin 4 ve 22'nci maddesinin 2'nci fıkralarında aynı davada müddeiumumilik ve sorgu hakimliği vazifelerini yapmış olanların o davanın muhakemesinde bulunarak re'ye iştirak edemeyecekleri gösterildiği cihetle mezkur maddeler hükmü yalnız hakimlerin davaya bakamayacağı ve re'ye iştirak edemeyeceği hallere maktur olup yoksa bir davada hakimlik vazifelerinden birim yapmış olan kimsenin o davanın sonraki safha ve derecelerinde müddeiumumilik yapmasına mani olmamasına göre sorgu hakimine vekalet etmiş olan mahkeme başkâtibinin aynı davada müddeiumumi vekilliğinde bulunmasına kanuni bir mani olmadığına söz birliği ile karar verildi" (Yargıtay, İBKG, T. 04.12.1935, E. 1935/122, K. 1935/23, Kazancı İçtihat Bankası).

⁹³ ROXIN / SCHÜNEMANN, s. 59; ÜNVER / HAKERİ, s. 374; İÇEL, s. 30; CENTEL, s. 208; KANBUR, s. 68; kimi ülkeler savcılar bakımından da ret sebeplerini kanunlarında düzenlemişlerdir. Örneğin Avusturya StPO adli kolluk ve savcı bakımından tarafsızlığı şüpheye düşürecek bir neden olması ya da bu organların kendilerinin ya da §72'de sayılan yakınlarının şüpheli, sanık, şahsi davacı, suçtan zarar gören, katılan, vekil ya da evlilik ilişkisi bulunması durumunda tarafsızlıklarının şüpheye düşeceğini belirtmektedir. Bu hususta bu organların üstleri tarafından davaya katılıp katılmayacaklarına ilişkin bir karar verilmesi gerekmektedir. (https://www.legislationline.org/download/id/8549/file/Austria_CPC_1975_am122019_de.pdf E.T.: 08.10.2020); ayrıca bkz. BERTEL, Christian / VENIER, Andreas: *Strafprozessrecht*, 3. Bası, MANZ, Wien, 2009; Küba ceza muhakemesi kanununda savcının çekinmesi, Macar ceza hukukunda ise savcının yasaklanmasına karar verilmesini gerektiren durumlar düzenlenmiştir. Bkz. CENTEL, Nur: "Adil Yargılama Hakkı ile Silahların Eşitliği Bağlamında Savcılık ve Savunma", *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 196; Rus Ceza Muhakemesi Kanunu m. 161 hâkimler, savcılar ve diğer soruşturma görevlileri bakımından belirli yasaklılık halleri öngörmüştür. Buna göre savcı suçun mağduru, şahsi davacısı, savunma tarafı (yani sanık) ya da tanık ise; davaya jüri üyesi, uzman, bilirkişi, tercüman, işlem tanığı, zabıt kâatibi, müdafî, şüphelinin kanuni temsilcisi, davalı, vekil sıfatıyla iştirak etmiş ya da ceza davasının taraflarından birinin yakın akrabası ya da bir bağı olan bir kişiye yargılamadan yasaklıdır Ayrıca kişisel, doğrudan ya da dolaylı olarak somut yargılamanın sonucu ile ilgili olduklarına dair bir diğer neden olması halinde de yargılamaya katılamazlar m. 166 uyarınca buna ilişkin karar savcının üstleri tarafından verilecektir. Bkz. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru065en.pdf> (E.T.: 08.10.2020); bunun yanında Alman hukukunda federal bir düzenleme olmamakla birlikte, Niedersachsen, Berlin ve Baden-Württemberg eyaletlerinde için de hâkimin tarafsızlığını şüpheye düşüren nedenlere benzer biçimdeki nedenlerin varlığı durumunda savcıların somut yargılamada görevden yasaklanması söz konusu olmaktadır. Bkz.: BROCKE, Holger: *MiKoStPO*, 1. Aufl, C.H. Beck,

haller söz konusu olabilir. Bu durumlarda savcılarının kendilerinden işten el çekmesi ya da idari bir yola başvurmak -başsavcılık tarafından değiştirilmesini talep etmek gibi- her zaman için işleyebilecek yollar değildir. Bu hallerde, iddia görevini yapmasına engel olan sebebin önem derecesine göre, savcılarının reddi, yasaklılığı yahut çekinmesi imkânlarının tanınması gerekmektedir.⁹⁴ Dolayısıyla savcının “objektifliğini” sağlama bakımından yasaklılığına ilişkin bir düzenlemenin bulunmayışı eksiklik olarak nitelendirilmektedir.⁹⁵ Nitekim sanık veya mağdurla evlilik ya da akrabalık ilişkisi olan savcının, iddia faaliyetini gereği gibi yürütmeyeceği, ayrıca sanıkla arasında yakınlık olan savcı bakımından iddia faaliyetinin yürütülmesi zorunlu olduğunda bu durumun AY m. 38/5’te düzenlenen “*kimsenin yakınlığını suçlayıcı beyanda bulunmaya veya bu yönde delil göstermeye zorlanamayacağı*”na ilişkin ilkeye de aykırılık teşkil edeceği belirtilmektedir.⁹⁶ Bunun yanında savcılarının yasaklılığı veya reddinin kabul edilmesi bakımından şüphelinin lehine ve aleyhine delil toplama yükümlülüğünde olmaları da bir gerekçe olarak öne sürülmektedir.⁹⁷ Zira bu düzenlemeye göre “*Savcılık sadece isnada yarayan halleri değil, aynı zamanda isnadın ortadan kalkmasına hizmet eden halleri de araştırır.*”. Ancak söz konusu bu görüş, bu düzenlemenin savcının fiili olarak objektif olmadığını durumlara hasredildiğini dolayısıyla objektifliğini sağlayamama tehlikesini kapsamadığı bakımından eleştirilmektedir.⁹⁸ Dolayısıyla savcılar için de ret, yasaklılık ve çekinme kurumları düzenlenmelidir.⁹⁹

Savcılarının da ret veya çekinmesinin gerektiğini savunanlar tarafından ilk olarak hâkimlerin reddine ilişkin düzenlemelerin kıyas yoluyla savcılar bakımından uygulanıp uygulanamayacağı tartışılmıştır.¹⁰⁰ Ancak bu konuda kıyas yapılması mümkün değildir. Zira kanun koyucu bu konuda bilinçli bir boşluk bırakmıştır.¹⁰¹ Ancak bir görüş hâkimler muhakemede yalnızca “gören göz” olarak görev yapmadığı ve adil bir yargılamayı temin etmekle yükümlü olduğu için sanığın ve şüphelinin hâkimlere ilişkin ret sebeplerine dayanarak savcılığı reddetmesinin kabul edilmesi gerektiğini ve bunun hâkimler tarafından incelenmesi gereken bir husus olduğunu iddia eder.¹⁰² Ancak Alman hukukundaki baskın görüşe göre StPO § 22’de hâkimler için öngörülen ret ve çekinme sebeplerinin savcılar hakkında uy-

München, 2018, GVG § 145 Rn. 8; bunun yanında Avrupa Topluluğu Adalet Divanı nezdinde görev yapan savcılar bakımından çekinme kurumunun düzenlendiği görülmektedir. Buna göre kendisine taraflardan birisinin temsilcisi, danışmanı ya da avukatı sıfatıyla başvuru- lan ya da bir mahkeme üyesi, soruşturma komisyonu üyesi sıfatıyla veya her türlü bir başka görev ile bu konuda açıklamada bulunmaya çağrılan savcı o davanın yargılamasına katılamayacaktır. Bunlar bir çekinme sebebidir. Savcının tarafsızlığını şüpheye düşürecek özel bir sebep olması durumunda ise savcı bu konuda Divan Başkanı’na bilgi verebilir ya da Divan Başkanı böyle özel bir sebebin olduğunu düşünüyorsa savcının görev yapmayacağı hususunu kendisine bildirebilir. Ancak bu savcılar için ret sebepleri öngörülmemiştir. ARIKAN, Mustafa İberya: *Avrupa Birliği Yargı Düzeninde Savcılık Kurumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 80; Avrupa Birliği Adalet Divanı nezdinde görev yapan ve savcı olarak nitelendirilen kişilerin görevi Ceza Muhakemesinde görev yapan savcılardan farklılık arz etmektedir. Bunlar Divan’ın önüne gelen uyumsuzlukla ilgili olarak sözlü aşamanın sonunda ve kamuya açık bir oturumda Topluluk hukukuna uygun çözümler içeren gerekçeli bir görüş sunmaktır. Bu anlamda bu savcılar Türk Hukuku göz önünde bulundurulduğunda Danıştay Savcıları ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıları ile benzer bir konuma sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ARIKAN, s. 69 vd.

⁹⁴ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 333.

⁹⁵ MAHMUTOĞLU / DURSUN, s. 48, dn. 43; ancak savcının hâkimle eşit konumda olmaması gerektiği, yalnızca adil yargılamaya katkı sunacağına göz önünde bulundurulması gerekir. ÜNVER / HAKERİ, s. 374.

⁹⁶ MAHMUTOĞLU / DURSUN, s. 48, dn. 43.

⁹⁷ ARLOTH, s. 208.

⁹⁸ ARLOTH, s. 208.

⁹⁹ TOROSLU / FEYZİOĞLU, s. 136; CENTEL / ZAFER, s. 133; CENTEL, s. 207; ÜNVER / HAKERİ, s. 374.

¹⁰⁰ CENTEL / ZAFER, s. 133; aynı tartışma Alman savcılar için bir ret veya çekinme kurumunun düzenlenmediği Alman hukukunda da yapılmaktadır. Hâkimler için getirilen ret sebeplerinin kıyasen savcılar bakımından da uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin bir kararda, bunların ikisinin görevlerinin farklı olduğundan yola çıkan Alman Frankfurt Bölge Mahkemesi, bu kuralların hâkimlerle aynı olmadığını ve dolayısıyla kıyas yapılamayacağını belirtmiştir OLG Frankfurt, resolution 10.11.1998, 3 VAs 37/98; NSfZ-RR 1999; ayrıca bkz. BVerfG 16.4.1969-2 BvR 115/69; BGH 25.9.1979-1 StR 702/78; SCHEUTEN, Frauke-Katrin: “Vorbemerkungen zu 22 bis 31”, (Ed.) HANNICH, Rolf: *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, 8. Basi, C.H.Beck, München, 2019, Rn. 1; CIRENER, Gabriele: *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, 37. Baskı, C.H.Beck, München, 2020, Rn. 34; SIOLEK, Wolfgang: *Vor § 22, Löwe-Rosenberg StPO*, 26. Baskı, De Gruyter, Berlin, 2006, Rn. 13; ayrıca bkz.: BROCKE, Rn. 8.

¹⁰¹ CENTEL / ZAFER, s. 133.

¹⁰² ARLOTH, s. 210; nitekim OLG Hamm sanık tarafından savcının tarafsızlığının denetiminin mahkemece yapılması talebini reddetmiştir. Bkz. OLG Hamm, Beschluß vom 24.10.1968, 1 VAs 142/68, NJW, 1969, s. 808; buna karşılık hâkimin ret sebeplerine dayanılarak savcılarının da reddi istenebileceği ancak bunun hâkimler tarafından değil, işlemlere dâhil olan taraflardan birinin talebine binaen ya da bir üst makam tarafından re ‘sen yapılabileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla hâkimin reddinin gerektiği durumlarda savcının değiştirilmesi mümkündür. SCHEUTEN, Rn. 2; CIRENER, Rn. 36.1; SIOLEK, Rn. 9.

gulanma imkânı bulunmamaktadır.¹⁰³ Dolayısıyla muhakemenin diğer sùjelerinin savcının reddini talep etme imkânları yoktur. Ancak elbette ki savcıların görevi adil bir şekilde yürütme yükümlülüğü altındadır.¹⁰⁴ Bu ise belirli koşulların varlığı durumunda savcının soruşturmaya katılmamasını gerektirir. Bu koşullar hâkimlerin reddi ve çekinmesine ilişkin kurallar referans alınarak belirlenebilirse de burada hâkim ve savcıların ifa ettikleri görevlerin farklı olduğu göz önünde bulundurularak savcılar için bu koşulların farklılık arz edeceği söylenebilir.¹⁰⁵ Örneğin savcılar StPO §22 1 ve 3'te yer aldığı şekilde taraflarla bir yakınlık ilişkisi içinde ise ya da somut olayda kendisi fail ya da mağdur ise, ya da mağdurun aynı davada daha önce avukatlığını veya şüphelinin müdafiliğini üstlenmişse, bu olgu veya önceki eylemler, savcının daha önce bir başka tarafta olması olarak nitelendirileceğinden, artık savcının söz konusu somut olay bağlamında tarafsız ve objektif olamayacağına işaret etmektedir. Kendisinin tanık veya bilirkişi olduğu bir davada ise, kendi açıklamalarının değerlendirmesini ve güvenilirliğini tartışacak ve değerlendirecek olan yine savcının kendisi olacağından¹⁰⁶ savcılarının reddi istenebilecektir. Bunun yanında savcının aynı zamanda davada tanık olduğu durumlarda katılımının beyanından ayrılmayan ve ayrı bir değerlendirmeye açık olmayan bir hususla ilgisi varsa savcının reddi bu durumlarda da mümkün görülmelidir.¹⁰⁷ Bu çerçevede savcılar bakımından ayrı ret ve çekinme sebepleri düzenlenmesi gerekmektedir.¹⁰⁸ Ancak bu sebeplerin hâkimlerin ret ve çekinme sebeplerinden farklılık arz etmesi zorunludur.¹⁰⁹

Kanaatimizce savcılar bakımından herhangi bir yasaklılık ya da çekinme sebebinin öngörülmemiş olması bir eksiklik teşkil etmemektedir. Ceza muhakemesi sistemimizde başsavcılığa başvurmak suretiyle görevini objektif olarak yerine getirmeyen savcının değiştirilmesi her zaman için talep edilebilir. Ancak burada objektifliğin hangi kurallar göz önünde bulundurularak denetleneceği meselesi önem arz etmektedir. Bu noktada savcılar için bir ret ya da çekinme sebebi öngörülmediğinden CMK'da hâkimler için öngörülen sebeplerin kıyas yoluyla savcılara "çekinmeleri" ya da "retleri" bakımından uygulanabilir olup olmadığı meselesi üzerinde durulmalıdır. Burada çekinme ve ret kurumlarının savcılar için öngörülmemiş olması karşısında, hâkimler için öngörülen hallerin savcılar açısından ortaya çıkması durumunda hukuki olarak bir ret ya da çekinme işlemi yapılması mümkün olmaz. Ancak söz konusu hallerin, savcılarının niteliklerine uygun düştüğü ölçüde, başsavcılığa yapılan başvuruda göz önünde bulundurulmaması için bir neden yoktur. Bu durumda hâkimler için öngörülen ret ve çekinme sebeplerine ilişkin "hukuk politikası" göz önünde bulundurularak bir çözüme ulaşılabilir.¹¹⁰ Aynı şekilde savcılar da iddia görevlerini yerine getiremeyecekleri kanaatinde olduklarında hâkimlerin ret ve

¹⁰³ BROCKE, Rn. 8; SCHEUTEN, Rn. 1; CIRENER, Rn. 34; ayrıca tarafsızlığından şüphe duyulan bir savcının o yargılamada görev yapması da mutlak bir bozma sebebi olarak görülemez. JOOS, Bernhard: "Ablehnung des Staatsanwalts wegen Befangenheit?", *NJW*, 1981, s. 100; nitekim savcının görevi de göz önüne alındığında, onun objektif davranmaması, hâkimlerin aksine, taraflı ve hatalı bir hükmün verilmesine sebep olma riskini daha az taşır. Ancak elbette ki çıkar uyumsuzluğunda, değiştirilmesini talep hakkı tanındığından idari usulle bunun çözülmesi her zaman için sağlanabilmektedir. Bkz. BGH 25.9.1979-1 StR 702/78; bununla birlikte bir görüş GVG 145'in şüpheliye savcının değiştirilmesine ilişkin subjektif bir talep hakkı tanıdığı savunmaktadır. Nitekim amirlerin taraflı bir memuru tarafsız bir başkası ile değiştirme görevi bulunmaktadır. Bu durumda da haklarında taraflı bir karar verilmesi tehlikesi olan vatandaşlar bulunmaktadır. O zaman bu görev doğrudan onların haklarını ilgilendirmektedir. Ancak bu düzenlemenin savcılığın iç işleyişine ilişkin olduğu, dolayısıyla bir çekinme hakkının tanındığından bahsedilemeyeceği belirtilmektedir. SIOLEK, Rn. 8; ARLOTH, s. 209; ancak söz konusu bu hüküm savcılarının objektifliğini yitirmesi durumu anayasal güvence altına alınan adil yargılama hakkının ihlali açısından tartışılabilir. Ancak savcılar bakımından bunun adil yargılama hakkının ihlali bağlamında değerlendirilmesi için savcının remi görevlerini ihlali tek başına bir gerekçe oluşturmaz. Bu ihlalin ciddi ve kalıcı olması gerekmektedir. BROCKE, Rn. 9.

¹⁰⁴ SCHEUTEN, Rn. 1; CIRENER, Rn. 34.1.

¹⁰⁵ SCHEUTEN, Rn. 1; CIRENER, Rn. 36; bu sebeplerin hepsinin savcılar bakımından uygulanamıyor olması aslında savcılarının hâkimlere nazaran biraz daha taraflı olduklarına işaret etmektedir. CIRENER, Rn. 36; Buna göre hâkimlerin çekinmesini gerektiren sebeplerin bulunduğu bir savcının yargılamaya katılması durumunda bunun bir yargılama hatası olarak nitelendirilmesi gerekir. CIRENER, Rn. 34; bu yargılama hatası ise, hüküm ancak bu hataya dayanıyorsa, kesin olmayan bir temyiz nedeni oluşturmaktadır. CIRENER, Rn. 35.

¹⁰⁶ SCHEUTEN, Rn. 2; SIOLEK, Rn. 15; ayrıca bkz. CENTEL, s. 208-209; savcının savcılık görevi yaptığı davada aynı zamanda tanık olarak dinlenmesi bir temyiz nedeni olarak görüldü. ARLOTH, s. 207; burada esasen savcının değil tanığın beyanının objektif olup olmadığı bir değerlendirme meselesi yapılmıştır. BEULKE, Rn. 95.

¹⁰⁷ SCHEUTEN, Rn. 3.

¹⁰⁸ CENTEL / ZAFER, s. 133.

¹⁰⁹ CENTEL / ZAFER, s. 133.

¹¹⁰ BEULKE, Rn. 93.

çekinme sebeplerine dayalı olarak görevi üstlenmekten imtina edebilir ve konuyla ilgili başsavcılığın bir görevlendirme yapmasını talep edebilirler. Nitekim savcılığın birliği ilkesi gereğince böyle bir değişimin yapılması hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında her zaman için mümkündür. Bu çerçevede savcılar için ayrı bir ret ya da çekinme kurumu öngörülmesine gerek bulunmamaktadır.

SONUÇ

Ceza muhakemesi hukukunda önemli bir görev yerine getiren savcılarının hukuki statüleri ve bu bağlamda haklarında ret veya çekinme sebeplerinin öngörülüp öngörülmemesi gerektiği uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bazı ülke kanunlarında savcılarının yürütme ve yasama yargı içindeki yerleri açık olarak belirlenmişken Türk hukuku bakımından buna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bu değerlendirmenin erkler ayrılığı ilkesi göz önüne alınarak yapılması gerekir. Dolayısıyla savcılarının yürütmenin bir parçasını teşkil ettikleri kabul edilmelidir. Diğer yandan savcılarının muhakemede taraf olup olmadığı meselesi de hukuki statülerine bağlı olarak tartışmalı bir mesele olarak kalmıştır. Bu sorun, ceza muhakemesinde taraf olma kavramı ile objektif davranma yükümlüğü kavramlarının birbirinden ayrı değerlendirilmesi suretiyle çözülebilir. Nitekim hem CMK'da yer alan ve yukarıda işaret ettiğimiz hükümler hem de ceza muhakemesinin yapısı savcının bir taraf olarak kabulünü zorunlu kılmaktadır. Ancak bir taraf olarak kabul edilen savcının objektif davranma yükümlülüğü altında olduğu hususu reddedilemez. Nitekim savcılar iddia faaliyetini yerine getirirken ancak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ve adil bir yargılama amaçlarına hizmet ederek sanığın da haklarını koruma yükümlülüğü altındadırlar. Objektif davranma yükümlülüğü kabul edildiğinde ise bunu sağlamanın savcılar bakımından da, hâkimlere benzer biçimde, ret ve çekinme kurumu ihdas edilmesi suretiyle mi olacağı sorusu cevaplandırılmalıdır. Yargılama, iddia ve savunmadan teşekkül eden ceza muhakemesinde bir ikinci "yargılama" makamı ihdas edilmesi tehlikesinden kaçınmak için savcılarının yerine getirdikleri görevin niteliği itibarıyla çekinme ve ret kurumlarının hâkimlere benzer şekilde düzenlenmemesi gerekir. Objektif olma yükümlülüklerinin sağlanması noktasında, hâkimler için öngörülen ret ve çekinme sebeplerinin savcılar hakkında başvurularak idari yollarda göz önünde bulundurulması en isabetli yol olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARIKAN, Mustafa İberyâ: *Avrupa Birliği Yargı Düzeninde Savcılık Kurumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- ARLOTH, Frank: “Zur Ausschließung und Ablehnung des Staatsanwalts”, *NJW*, 1983, s. 207-210.
- BAYRAKTAR, Köksal: “Bir Adli Organ Olarak Savcılık”, *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 339-344.
- BERTEL, Christian / VENIER, Andreas: *Strafprozessrecht*, 3. Bası, MANZ, Wien, 2009.
- BEULKE, Werner: *Strafprozessrecht*, 10. Bası, C.F. Müller, Heidelberg, 2008.
- BROCKE, Holger: *MüKoStPO*, 1. Aufl, C.H. Beck, München, 2018.
- CAIANIELLO, Michele: “The Italian Public Prosecutor: An Inquisitorial Figure in Adversarial Proceedings”, (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 250-267.
- CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2019.
- CENTEL, Nur: “Adil Yargılanma Hakkı ile Silahların Eşitliği Bağlamında Savcılık ve Savunma”, *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 186-219.
- CENTEL, Nur: “Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığı”, *Prof. Dr. Çetin Özek’e Armağan*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 199-210.
- CIRENER, Gabriele: *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*, 37. Baskı, C.H.Beck, München, 2020.
- ÇİFTÇİOğLU, Cengiz Topel: *Savcılık Kurumunun Hukuki Statüsü Bağlamında Cumhuriyet Savcısının Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararı ve Kararın Denetimi*, 3. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.
- EREM, Faruk: *Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku*, Işın Yayıncılık, Ankara, 1986.
- ERGÜL, Teoman: “Teminat Açısından Cumhuriyet Savcılığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1969, Sayı 6, s. 1068-1074.
- ERMAN, Sahir: *Askeri Ceza Hukuku*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983.
- GILLIERON, Gwladys: *Public Prosecutors in the United States and Europe*, Springer, Switzerland, 2014.
- GÖKCEN, Ahmet / BALCI, Murat / ALŞAHİN, M. Emin / ÇAKIR, Kerim: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- İÇEL, Kayıhan: “Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları ‘Budapeşte İlkeleri’ Işığında ‘Savcıyı Ret Sorunu’”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, Cilt 7, Sayı 14, s. 25-33.
- JOOS, Bernhard: “Ablehnung des Staatsanwalts wegen Befangenheit?”, *NJW*, 1981, s. 100-102.
- KANBUR, Mehmet Nihat: “Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu”, *Ceza Hukuku Dergisi*, 2012, Sayı 19, s. 38-108.
- KARAKEHYA, Hakan / ARABACI, Murat: “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 65, Sayı 4, s. 2059-2081.
- KARTAL, Melik: *Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Kamu Davasının Açılmasında Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- KATOğLU, Tuğrul: “Savcılık Üzerine Düşünceler”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 1995, Cilt 19, Sayı 177, s. 21-29.
- KELKER, Brigitte: “Die Rolle der Staatsanwaltschaft im Strafverfahren”, *ZStW*, 2006, Band 118, Heft 2, s. 389-426.
- KEYMAN, Selahattin: *Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

- KUNTER, Nurullah / YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe: *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 18. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2010.
- KÜHNE, Hans Heiner: *Strafprozessrecht*, 7. Bası, C.F.Müller, Heidelberg, 2007.
- MAHMUTOĞLU, Fatih Selami / DURSUN, Selman: *Türk Hukuku'nda Müdafin Yasaklılık Halleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- MERAKLI, Serkan: *Cumhuriyet Savcısının Kamu Davasını Açmada Takdir Yetkisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- MOSTELLER, Robert: "Failures of the Prosecutor's Duty to do Justice in Extraordinary and Ordinary Miscarriages of Justice", (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 408-444.
- ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, Mustafa Ruhan: *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- ÖZTÜRK, Bahri: "Bir Adli Organ Olarak Savcılık", *Bir Adli Organ Olarak Savcılık*, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 150-160.
- ROXIN, Claus / SCHÜNEMANN, Bernd: *Strafverfahrensrecht*, 29. Bası, C.H.Beck, München, 2017.
- SALDIRIM, Mustafa: *Özel Hukukta Cumhuriyet Savcısının Görevleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.
- SCHEUTEN, Frauke-Katrin: "Vorbemerkungen zu 22 bis 31", (Ed.) HANNICH, Rolf: *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, 8. Bası, C.H.Beck, München, 2019.
- SIOLEK, Wolfgang: *Vor § 22, Löwe-Rosenberg StPO*, 26. Bası, De Gruyter, Berlin, 2006.
- ŞAHİN, Cumhur / GÖKTÜRK, Neslihan: *Ceza Muhakemesi Hukuku-I*, 10. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- ŞIK, Hüseyin: *Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.
- TAK, Peter J. P.: "The Dutch Prosecutor: A prosecuting and Sentencing Officer", (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 135- 155.
- TANER, Fahri Gökçen: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- TOROSLU, Nevzat / FEYZİOĞLU, Metin: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019.
- TOSUN, Öztekin: *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt I*, 4. Bası, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1984.
- ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan: *Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt I*, 15. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.
- WEIGEND, Thomas: "A Judge by Another Name? Comparative Perspectives on the Role of the Public Prosecutor", (Ed.) LUNA, Erik / WADE, Marianne L.: *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2012, s. 377-391.
- YURTCAN, Erdener: *Ceza Yargılaması Hukuku*, 16. Bası, Seçkin, 2019.
- YURTCAN, Erdener: *Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının Başvuru Kitabı*, 8. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.
- ZAFER, Hamide: "Türk Ceza Adalet Sisteminde Savcıların Hukuki Statüsü", (Ed.) CENTEL, Nur: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi 1*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 1-26.